

הוסיף משאות באמצע הדרך (והתנה מתחילה ליתן בתוכה כאשר יחפוץ, והשכר לפי חשבון המשאות. רש"י) – אין לו עליו אלא תרעומת, משום שינוי הדעת (הייתי סבור ללכת מהר ולחזור מהר) או גם משום חבלים יתרים (שצריך לקנות ביוקר באותו מקום, שכשהספינה כבדה יותר צריך להפליגה לאמצע הנהר וזקוק לחבלים ארוכים). כן פרש"י.

התוס' חולקים על פירוש זה, הלא טוב לו שמרויה על כל תוספת משא. ונקטו כפר"ח שמוכר סחורתו שבספינה לאחר, ויש למשכיר תרעומת על שינוי השוכר ועל החלפת כלי האנשים. וכן פירש הרי"ף.

ב. השוכר את החמור לרכוב עליו –

שוכר מניה עליו כסותו (שצריך ללבוש במקום יעדו (ריטב"א). ור"ח גורס: כסתו, שמניה למראשותיו), לגינתו (= כלי שתיה) ומזונות של אותה הדרך. מכאן ואילך חמר מעכב עליו.

ואף לשאת מזונותיו לצורך הדרך חזרה יכול לעכב, הגם שיצטרך זה לקנות ביוקר (ה"ר יהונתן).

חמר מניה עליו שעורים ותבן (למאכל החמור) ומזונותיו של אותו היום – מכאן ואילך שוכר מעכב עליו. פירש רב פפא, בשמצוי לטרוח ולקנות מזונות במלון הלילה; חמר דרכו לטרוח ולקנות, הלכך שוכר מעכב עליו במזונות של יום מחר (גם אם יצטרך לקנות ביוקר. ה"ר יהונתן). שוכר אין דרכו בכך הלכך רשאי להניח מזונות כל אותה הדרך.

ואם דרכו של השוכר לטרוח – דינו כחמר (ריטב"א).

וכל אלו הדברים בשוכר סתם ובמקום שאין מנהג ידוע, אבל במקום שיש מנהג – הכל לפי המנהג (רמב"ם ה,ח).

ג. השוכר את החמור לרכוב עליו איש – לא תרכב אשה. אשה – רוכב עליה איש. ואשה בין גדולה בין קטנה (וכן באיש, פשוט שבין גדול בין קטן, ולא הוצרך לומר אלא בנשים שאין מצוי הדבר כל כך כבאנשים. תוס'). ואפילו מעוברת ואפילו מניקה (עם תינוקה), וכן מעוברת שהיא מניקה (רב פפא).

אעפ"י שאם שכר לאיש לא תרכב אשה – אם רכבה ומת החמור – פטור (רמב"ן פ. ריטב"א ועוד). ויש מצדדים לחייב (ע' מ"מ שכירות ד,ה בדעת הרמב"ם; רמ"א שח,א).

דף פ

קצג. שני פועלים שהיו חורשים, אחד מכון הפרה לתלמיה ואחד נועץ היתד במחרשה, ונשבר – מי חייב?

שנים שהיו חורשים ונשבר הקנקן (יתד המחרשה. ויש אומרים העץ שתקוע בו היתד), רב פפא אמר: האוחז במרדע לכוון הפרה – משלם (שלא כיוונה כהוגן, ועל ידי עוות השורה נשבר. רש"י). רב שישא בריה דרב אידי אמר: אוחז הכלי משלם (שהעמיק יותר מדי).

והלכה שאוחז הכלי משלם. ואם הקרקע מוחזקת בטרשים ואבנים (הרמב"ם פירש שעשויה מעלות מעלות) – שניהם משלמים (שהיה להם להזהר מאד, ובעיוות מועט של אחד מהם נשבר. והוי דבר המוטל בספק (רש"י). והתוס' פירשו שאין זה ספק [שא"כ היו שניהם פטורים, לחכמים החולקים על סומכוס] אלא שניהם פשעו שהיה לכל אחד ליתן לב על חברו כמו על עצמו ולהזהירו, ומאחר ולא הזהיר פשעו).

יש אומרים שבסתם אין זו פשיעה, כי מחמת מלאכה נשבר, אלא מדובר באופנים מסוימים כגון שנשמטה הפרה מחמתם וברחה (עראב"ד ומאירי).

קצד. מוכר המונה בפני הלוקח כמה מומים ופגמים במקח, ולאחר זמן נמצא בחפץ אחד מאותם מומים שמנה, והשאר אינם אמת – האם יש ללוקח טענת 'מקח טעות'?

אמר רבי יוחנן: המוכר פרה לחבירו ואמר לו פרה זו נגחנית היא נשכנית היא בעטנית היא רבצנית היא; אם נמצא בה מום אחד (כגרש"י. והרי"ף גרס: 'אחר') מאלו – הרי זה מקח טעות. שיכול הלוקח לומר: כשם שהמומים הגלויים שמנית ראיתי שאינם אמת, כך הייתי סבור שבכולם אתה משקר, ואומר כן כדי להשליך מעליך כל תרעומת. ואולם אם פירש את המום האמיתי ואמר לו על מום נוסף – אין זה מקח טעות, כיון שפירט מום זה לבדו, היה לו לבדוק.

אם היו בה כל אותם מומין שמנה (וזה אינו מקפיד אלא על האחד, וטוען כסבור הייתי שמגזום) – הסיקו שאין זה מקח טעות.

א. בתוספתא משמע שאם הזכיר לו שני מומים, ואחד מהם אמת – אין זה מקח טעות, ורק כאשר

מסנף את המום בין הרבה מומים, הרי זה מקח טעות (תוס'. ולפי"ז צ"ל שהחידוש ב'מום זה ומום אחר' אעפ"י שאומר לו שיש בה מומים אחרים, מ"מ כיון שהזכיר מום זה אין כאן מקח טעות. וכ"מ מפרש"י ומאירי).

ב. היו בה מקצת מן המומין הגלויים שמנה, ומקצתם לא היו בה – אין זה מקח טעות (עפ"י רמב"ם מכירה טו, ט; ריטב"א).

ג. הראב"ד פירש שנמצא בה מום אחר שלא מנה. ואין אומרים כשם שקיבל עליו כל אותם מומים שהזכיר, ודאי היה מקבל גם אותו המום. ואולם אם היו בה כל המומים הללו והוא יודע זאת – אין כאן מקח טעות, שודאי קיבל עליו גם את זה שלא נאמר לו.

ד. אם לא הזכיר שום מום אלא אמר מומים יש בה – אין זה מקח טעות (הרמ"ך בשיטמ"ק, מרב האי גאון). והרמב"ם (מכירה טו, ו) כתב רק אם פירש המוכר את המום, או שאמר הלוקח כל מום שימצא במקח זה הפוחת דמיו עד כך וכך קבלתי אותו.

קצה. מהם שיעורי העמסת משא שקבעו חכמים לבהמות, לספינות, ולאדם? כמה יוסיף ויתחייב? האם השיעורים נקבעים לפי משקל או לפי נפח, או שניהם?

שיעורי משא שקבעו חכמים: בחמור – לתך חטים (= חצי כור; ט"ו סאה); בגמל – כפול משיעור זה, כור. בספינות: בעריבה (ספינה קטנה) – ט"ו כורים (כפרש"י ש'אדריב' הוא לתך. והרמ"ך כתב שהוא חצי לתך. ולפי"ז שיעור משאה שבעה כורים ומחצה); ספינה סתם – שלשים כור; בורני גדולה – תשעים כור. למשא בכתף האדם – חמש סאין (שלשים קבין).

שיעור התוספת שמתחייב – סומכום אומר משום רבי מאיר: סאה לגמל, שלשה קבין לחמור. מבורא בגמרא שהוא הדין לכל שאר המשאות, חייב בתוספת נפח של אחד חלקי שלשים משיעור המשא שנקבע לאותו דבר.

לדברי אביי, גם אם מוסיף על משא הבהמה דבר שמשקלו קל מן החטים (כגון שעורים). אך לא דבר קל מאד, כשק של נוצות. עתוס' וש"ר – שיעור התוספת שחייב זהה. ולדברי רבא אינו חייב אלא בתוספת נפח של הדבר הקל (שעורין), בשיעור שישתוו משקלו למשקל הדבר הכבד (החטין).

א. הלכה כרבא (ר"ח, רי"ף, רמב"ם שכירות ד, ד).

שיעור התוספת הוא בנפח, ואילו במשקל אף בפחות מכן חייב. וצריך עיון (הרמ"ך).

והדברים אמורים בין שהתנה במפורש על השיעור, בין בסתם והוסיף אחד משלשים על השיעור הידוע במדינה לאותה בהמה או ספינה – (רמב"ם ד, ו; מאירי).

ב. שכר חמור להביא חצי לתך והוסיף יותר משלש קבין ומת, הואיל וחמור רגיל יכול לשאת לתך – פטור, שאין תולים שמת מחמת המשא בסתם. וכן אם הוסיף על הדרך ששכרו, כל שדרך כל חמור לילך שיעור זה – פטור. אא"כ ידענו שמת מחמת המשא או הדרך (רמב"ן). ויש אומרים שאם המשכיר קצב עמו לשאת 'חצי לתך' – השוכר חייב אם הוסיף, שאומרים בקי הוא בבהמתו שלא תוכל לשאת יותר. ורק כשהשוכר נקב את הכמות אינו חייב אם הוסיף (תלמידי הרשב"א. הובא בחדושי רעק"א).

אף על תוספת משא באדם בר דעת חייב עליה אם ניווק, ואין אומרים היה לו להשליכו – כי סבור חולשה אחזתו (לפי שעה), ועוד מעט יתחזק ויוכל לסבול טורח המשא (ראשונים). או שכופה עצמו לשאת כי סבור שזהו משא כל אדם ורק הוא מחמת חולשתו כבד עליו. ערמב"ם). כן אמר רב אשי. ואביי אמר בשחבטו לאלתר בשעת העמסה. רבא אמר, לענין חיוב השוכר שכר נוסף על תוספת המשא נאמר, ולא לענין תביעת האדם הניזוק.

הלכה כרב אשי (רי"ף). הלכך אין חיוב שכר נוסף על התוספת (רא"ש). ויש סוברים שרב אשי אינו חולק לדינא על רבא, הלכך להלכה יש להוסיף שכר על תוספת המשא, הן באדם הן בבהמה או בספינה (עפ"י רמב"ם ד,ו; שיטה). וכתב הריטב"א שאם הוסיף פחות מהשיעורים הנ"ל פטור מלשלם על התוספת. [הרמ"ך כתב שכן הוא לדעת רבא. ומשמע שלרב אשי משלם על כל תוספת]. ולדעת הרמב"ם והמאירי משלם. (בתורת חיים נקט – אף בדעת הרא"ש – שלעולם משלם על תוספת המשא לפי היחס, אלא שבתוספת החורגת מהשיעורים הנ"ל משלם אגרא יתירא. ולכאור' אין נראה כן מפשט דברי הרמב"ם וש"ר).

קצו. מהו דין האומן באחריות הכלי שנמסר לו; כשומר חנם, שומר שכר או כשוכר?

תנן, כל האומנין שומרי שכר הן. לפי תירוץ אחד בגמרא, אפילו לפי דעת התנא שהשוכר כשומר חנם – אומן שונה, שבאותה הנאה שתופס החפץ אצלו עבור שכרו נעשה עליו כשומר שכר. ולפי תירוץ אחר, תלו דין האומן במחלוקת התנאים אם שוכר דינו כשומר שכר או כשומר חנם, שהרי שניהם, האומן והשוכר, רווחם ושכרם אינו בא עבור השמירה.

א. יש אומרים שלהלכה שהשוכר כשומר-שכר, האומן כש"ש אף בלא הטעם של החזקת הכלי בשכרו (עפ"י משנה למלך שכירות י,ג; ש"ך שו,א. ויתכן שטעם זה אינו נכון להלכה. כן צדד המאירי פא:). ויש אומרים שאף להלכה נצרך הטעם הזה [שאינו דומה לשוכר שהחפץ עצמו משמשו להנאתו]. ולפי זה כאשר הקדים הבעלים ושילם שכרו אין דינו כשומר שכר (עפ"י מהנ"א שומרים מא). אך י"א שהעיקר תלוי בהנאתו מכך שהוא משתכר במלאכתו הלכך אפילו כבר קיבל שכרו דינו כש"ש (עפ"י קצוה"ח שם ועוד).

ב. דעת כמה פוסקים שדין המשנה אמור רק כשמקבלים מלאכה בביתם, אבל עושים בבית בעליו אין כאן קבלת שמירה (עפ"י מהנ"א, ב"ח וסמ"ע שו). ודעת הש"ך והמשל"מ (שכירות י,ג) שאף בבית בעלים הריהם כשומרי שכר. ואף לדבריו נראה דוקא כשהכלי ביד האומן ובהשגחתו, ובעה"ב עוסק בענינים אחרים ולעתים הולך משם, אבל לא כשהוא שוהה עמו עם החפץ (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א ע).

וכן נחלקו הפוסקים האם שכיר-יום דינו כשומר שכר על החפץ שעובר בו, כקבלן (עב"ח שו) או כשומר חנם (פרישה, סמ"ע).

דף פא

קצו. א. שואל שכלו ימי שאלתו – האם עדיין דין שואל עליו להתחייב באונסין?
ב. אומן שגמר מלאכתו והודיע לבעליו 'גמרתיו' – איזה דין יש עליו, כשומר שכר או כשומר חנם? ומה הדין כשאמר 'הבא מעות וטול את שלך'; 'טול את שלך והבא מעות':
ג. הקוצץ דמים על חפץ ומשכו לקנותו, והתנה את קנינו אם ימצא לו מקבלים או קונים, או על מנת לבקרו וכד', ונאנס בידו – האם חייב באחריות?

א. שואל שכלו ימי שאלתו, רפרם בר פפא אמר בשם רב חסדא: פטור מאונסין (אעפ"י שהחפץ בביתו. רש"י. וערמב"ם שאילה ג, ב). ואמר אמימר [וסייעוהו מהברייתא] שיש עליו דין שומר שכר ולא שומר חנם, משום הנאת השאלה שהיתה לו.

אין צריך להודיע לבעלים שנגמרו ימי השאילה, שהרי המשאיל יודע לכמה זמן השאיל (עפ"י רש"י).

וכתב הריטב"א: מסתבר שפקדון שיש בו זמן והגיע זמנו, הרי הוא עליו ש"ש עד שיאמר לבעלים טול את שלך שאיני רוצה לשומרו (צ"ב מדוע נקט 'שומר שכר', ולא 'שומר' סתם, הן בש"ש הן בש"ח. ועו"ק סיים 'וכדאמרינן גבי אומן שאומר גמרתיו' והרי שם דינו כש"ח. ועוד, שם אין הלה יודע מתי גמר משא"כ כאן שידע ימי הפקדון, מדוע צריך שיאמר. ואם היינו מגיחים 'ש"ח' הכל א"ש. והדין מפורש בנתיבות (שו סק"ב) ש"ש שכלו ימי שמירתו אינו שומר שכר).

ב. אומן [או שוכר. ערמב"ן פב: וריטב"א] שגמר מלאכתו והודיע לבעליו 'גמרתיו' – אמרו (על פי דברי רפרם בר פפא) שדינו כשומר חנם.

וכן הלכה (ר"ף ורא"ש). ויש מי שפירש שיטת השאלתות שדינו כשומר שכר (עפ"י העמק שאלה כ).

ולפי לשון ראשונה דלעיל, יש אומרים שדינו כשומר שכר – באותה הנאה שתופס הכלי על שכרו (כ"מ ברמב"ן ותור"פ).

וכן אם אמר 'טול את שלך והבא מעות' (כלומר תלנו שכבר גמרתיו, ואחר שתשאנו לביתך הבא מעות. ערש"י ונמו"י) – כשומר חנם. ואין אומרים סילק עצמו משמירה.

אם אמר בפירוש: טול את שלך – איני רוצה לשומרו. והניחו ולא נטלו – אינו שומר עליו כלל (ריטב"א; ב"י בשם תלמיד רשב"א; מרדכי גטין תכה). וזה אמור בפקדון שאינו לזמן קבוע או שיש בו זמן ועבר זמנו, שאילו בתוך זמנו לאו כל כמיניה לחזור בו ולפטור עצמו משמירה שקיבל על עצמו. מלבד שואל שהרשות בידו להחזיר השאלה בתוך הזמן, בדומה להחזרת חוב תוך הזמן (ריטב"א. וע"ע רשב"א קדושין יג ושו"ע רצג, א. וע' גם בחדושי הר"ן צט. שדן אם השואל יכול לחזור בו משאלתו בתוך הזמן, ומכל מקום ודאי אם רצה להחזיר לרשות בעלים מחזיר, שאין לומר שיהא מחויב לשמור בעל כרחו. רק הנידון הוא אם נאנס בשעת ההחזרה, האם עדיין שואל הוא אם לאו).

אמר: 'הבא מעות וטול את שלך' – שומר שכר, שגילה בדעתו שתופסו כמשכון על שכרו. אפילו פירש שאינו רוצה לשומרו, אך הואיל ויש לו הנאה בתפיסתו הריהו שומר שכר (עסמ"ע שו סק"ד ונתיבות המשפט).